

CARITAS EN ONTWIKKELINGSHULP

Van de apostelen, die geld en goederen onder de eerste christengemeente verdeelden, naar de H.H. leden van de Vincentiusvereniging, die etensbonnen en borstrokken rondbrachten, is een grote stap. Door de keuze van onze lezingen is dat echter wat overtrokken. Hadden we in plaats van het gekleurde, satirische verhaal van Bomans een propaganda-preek voor de Vincentiusvereniging uit zeg 1930 genomen, dan was het verschil met de Handelingen heel wat minder groot geweest. Het gaat in beide situaties om de Caritas, de hulpverlening aan de medemens, geïnspireerd door de boodschap van het evangelie. Delen van je eigen bezit, weggeven van eigen overvloed, dat is een ideaal dat eeuwenlang de christenen heeft bewogen en - als het goed is - ons nog steeds beweegt.

Maar dat geven, die hulpverlening, is niet zo simpel als het op het eerste gezicht lijkt. Er zitten heel wat problemen aan vast en zowel Lukas als Bomans hebben daarvan al iets laten zien. Wat zijn de moeilijkheden?

Op de eerste plaats is voor ons gevoel de gever meer dan de ontvanger. Degene die geeft, buigt zich a.h.w. neer over de hulpbehoevende. De gever heeft niemand nodig, de ontvanger wel. En door de hulpverlening zelf kan de gever dit verschil benadrukken. Hij kan zonder woorden zeggen: je hebt het zelf niet gered, je hebt gefaald, je bent minder dan wij die ons zelf kunnen helpen. Dat betekent: de menselijke waardigheid is in het spel. Je kunt iemand beledigen door hem te helpen of hem iets te geven. En je kunt jezelf op een voetstuk plaatsen: je hoogmoed botvieren in de christelijke caritas.

Op de tweede plaats kun je je eigen image in de gemeenschap verbeteren door te geven. Dat kun je door iedere prijzenswaardige daad, maar speciaal door de royale jongen uit te hangen. Met dat doel verkochten Ananias en Saffira hun stukje grond in het verhaal van de Handelingen. De ontmaskering van hun onoprechtheid was er de oorzaak van, dat het verhaal van hun goede daad geen stichtend, maar een ietwat luguber verhaal werd van twee hartverlammingen en een familiegraf, een verhaal waarbij iedere rechtgeaarde begrafenisondernemer zijn handen aflikt. Hulpakties zijn nog steeds een graag aangegrepen middel tot reclame. Toen er een dorp moest komen voor gehandicapte Nederlanders, stroomden de firma's toe om met naam en toenaam op de t.v. te komen en iedereen kreeg te weten wat ze niet allemaal gegeven hadden.

Is hulpverlening dan altijd problematisch?

Het is juist in de vakantietijd, dat we vaak het tegendeel ervaren. Hebt u het wel eens meegemaakt, dat u zich op het water bevond en er vlak in uw buurt een zeilboot omsloeg? Onmiddellijk snelt iedereen toe om de helpende hand te bieden. Dan maakt het geen verschil of je in een luxe motorjacht of in een roeiboortje zit. Iedereen helpt iedereen met de grootste vanzelfsprekendheid. Of op een campingterrein. Er moet eens een kind weggeraakt zijn. Onmiddellijk is iedereen bereid zijn eten en zijn nachtrust op te offeren om op zoek te gaan. Diezelfde vanzelfsprekendheid blijkt ook in de eerste christengemeente te hebben bestaan. Ieder bracht in wat hij had en er was niemand die tekort kwam.

Wat ons opvalt in deze situaties, is het saamhorigheidsgevoel van de betrokkenen en het feit, dat ze als gelijken met elkaar omgaan. De één is niet meer, omdat hij meer heeft en een ander kan helpen. De ander is niet minder, omdat hij hulp nodig heeft. Maatschappelijke status speelt geen rol meer. Er zijn wel verschillen, maar voorop staat een fundamentele gelijkheid. Ik kan het misschien het beste 'gelijkwaardigheid' noemen. Door de hulpverlening gaat die gelijkwaardigheid niet verloren, maar wordt versterkt: helpen wordt een teken van eenheid, delen met elkaar, verantwoordelijk zijn voor elkaar. Hulp verlenen wordt liefdadigheid in de slechte zin van het woord, waar die gelijkwaardigheid wordt vergeten. Dan is geven het tegendeel van wat het lijkt: het is een trap na, een bevestigen van iemands narigheid.

Het is Bomans zijn bedoeling niet en het is onze bedoeling niet stenen te gooien naar de Vincentiusvereniging of naar de goedwillende katholieken die met hun mandje de achterbuurten bezochten. We moeten wel konstateren, dat er sindsdien het nodige veranderd is. Hulp is van een gunst een recht geworden. Ieder mens heeft recht op een menswaardig bestaan en op ontplooiing van zijn mogelijkheden. En als dat, om wat voor reden dan ook, in het gedrang komt, dan heeft hij recht op hulp en bijstand. In het verleden zijn er ook mensen geweest, die dat hebben ingezien en daarnaar hebben gehandeld. Zij waren de profeten. Zij waren de wegbereiders van wat een algemeen aanvaard principe is geworden en wat sindsdien in wetten kon worden vastgelegd.

Die wegbereiders zaten o.a. in de Vincentiusvereniging. Nu zijn er de sociale wetten, nu is er de bijstandswet. Nu is er minstens de mogelijkheid tot een zakelijke efficiënte hulpverlening, die het ontstaan van meer- en minderwaardigheidgevoelens tot een minimum beperkt. Er zijn nog steeds mensen, die liever half verhongeren dan een beroep op de bijstandswet te doen. Er zijn ook nog steeds instanties, die liefdadigheid hoger waarderen dan vakkundige hulp. Maar we zijn op de goede weg. En ruw gezegd: u doet nu een beter werk met uw belasting te betalen dan met etensbonnen en borstrokken op pad te gaan. Iedereen weet dan wel dat belasting betalen alleen nog steeds niet voldoende is.

Het evangelie, een boodschap van 19 eeuwen geleden, heeft meer aandacht voor die tweede moeilijkheid bij het geven: het onoprechte geven, het geven om er zelf beter van te worden. Er zijn verschillende woorden van Jezus hierover, die op papier terecht gekomen zijn. De meest bekende zijn wel die van de linker- en rechterhand: "Laat uw linkerhand niet weten, wat uw rechter doet". Anoniem geven, zó geven dat je er zelf niet beter van wordt, dat je jezelf niet in de schijnwerpers zet. Het is meestal meer een kwestie van fatsoen en goede smaak dan dat het opoffering of deugd moet genoemd worden.

Ik dacht, dat het tot nu toe gezegde niet zó opzienbarend was. Des te verwonderlijker is het dat deze aspecten van de hulpverlening opeens vergeten schijnen te zijn, als het gaat om ontwikkelingshulp. De Godfried Bomans van het jaar 2000 zal heel wat te schrijven hebben over onze wijze van ontwikkelingshulp en de hooggestemde christelijke idealen die daarbij een rol heten te spelen. En de lezers zullen kunnen lachen, rekent u maar!

Het verdient natuurlijk de naam 'hulp' niet eens, als die zo gepleegd wordt, dat voor iedere gegeven gulden of dollar een veelvoud daarvan terugvloeit naar de gever. Dat gebeurt. Verder kun je regelmatig lezen, dat de cijfers die regeringen en landen over hun ontwikkelingshulp publiceren kunstmatig opgevoerd zijn. Er schijnt echter geen regering te zijn die van deze onthullingen een hartverlamming krijgt. Maar ook de menselijke waardigheid is weer in het spel. Het rijke westen geeft aan het arme zuiden. En we versterken daarmee een ongelijkwaardigheid, die we zelf ten dele veroorzaakt hebben in ons koloniale verleden. En dan zijn we nog verbaasd of zelfs kwaad, als de begunstigde niet eens dankbaar is. Voor onze aktie ten bate van hongerend India toonde de regering aldaar niet veel waardering. Het liefdadige Nederland kon dat maar moeilijk verwerken en dat was nog merkbaar toen de grote overstrooming in Oost Pakistan plaats had en er weer een beroep werd gedaan op de Nederlandse bevolking. Er bestaat een tragische parallel tussen de sociale tegenstellingen van de vorige eeuw en de verhouding arme - rijke landen nu. Je doet de waardigheid van de mens tekort, als je zijn arbeid onderbetaalt en dat kompenseert door liefdadigheid. Je doet hetzelfde, als je de grondstoffen uit een ontwikkelingsland voor een appel en een ei weghaalt en dat kompenseert door ontwikkelingshulp. U kent hopelijk de Derde Wereldwinkel. Die zal nog wel weinig invloed hebben op het economisch gebeuren, maar het gaat om dit idee: Betaal de derde wereld behoorlijk voor wat zij op de markt brengen; dan help je zonder onnodig te krenken.

Ook bij de ontwikkelingshulp moet een saamhorigheidsgevoel en de gelijkwaardigheid van alle mensen voorop staan. Ik zou in verband hiermee op 3 punten willen wijzen.

1. Wij in het westen overschatten onze positie in de wereld grotelijks, doordat wij zo de nadruk leggen op materiële welvaart. De betekenis van die welvaart voor het levensgeluk is twijfelachtig, maar niettemin geeft het ons het idee, dat we superieur zijn en medelijden moeten hebben met die arme landen, die dat allemaal missen. Een paar jaar geleden arriveerde hier iemand uit India. Op de vraag waarvoor hij kwam antwoordde hij, dat hij ontwikkelingswerk kwam doen. Grote verbazing natuurlijk. Maar hij had gelijk. Er zijn hier heel wat levensaspecten onderontwikkeld, waarbij we de hulp van andere volkeren en culturen goed kunnen gebruiken.

2. Wij belijden met de mond, dat ieder recht heeft op een menswaardig bestaan. Maar in de praktijk weegt voor ons het recht op eigen bezit, op wat we zelf verdiend hebben veel zwaarder. We vergeten, dat bezit niet gerechtvaardigd is, als dat gaat ten koste van anderen. En we vergeten ook, dat we een deel van onze westerse welvaart te danken hebben aan regelrechte uitbuiting. Aan onze Amsterdamse grachten staan huizen, die zijn gebouwd van geld uit de slavenhandel.

3. Wat doet dat verdedigen van eigen bezit en die moeite die we hebben om iets af te staan toch kortzichtig aan, als we ons meer bewust zijn van ons menselijk bestaan. Wat is de mens? We vergeten, dat zelfs ons bestaan aan ons gegeven is. En dat hebben we met alle mensen gemeen: stofjes te zijn in het heelal, zonder betekenis in de kringloop van de eeuwen, overgeleverd aan de meedogenloze dood, die ons niet zal toestaan ook maar iets mee te nemen. Dat vast zitten aan ons bezit lijkt een nutteloze poging om onze eigen nietigheid en sterfelijkheid te ontkennen. Misschien is er maar één manier om die dood te overleven: geven, geven ten einde toe, zelf brood te worden voor de anderen. Dat is de weg van Jezus van Nazaret.

A. van Dam